

Аннотация

Рассмотрена эволюция формирования понятия, значение и сущности инновационной культуры. Определены основные предпосылки, экономические приоритеты и концептуальные аспекты, побуждающие предприятия внедрять инновационную культуру. Проанализирован процесс внедрения инновационной культуры, на который влияют различные факторы как внешние, так и внутренние. Учтены различные факторы, которые эффективно способствуют инновационному развитию, деятельности и активности персонала, поддержанию благоприятного климата в организации. Усовершенствован понятийный аппарат инновационной культуры как социально-экономической категории, определены ее основные задачи и функции.

Ключевые слова: инновационная культура, инновационный потенциал, инновационная деятельность, инноватика, корпоративная культура, управленческая прибыль.

Annotation

Shaping the evolution of the concept, value and essence of innovation culture. The basic premise, economic and conceptual aspects that encourage companies to implement innovative culture. Analysed process of introduction of innovative culture on which various factors influence both external and internal. Various factors, which effectively assist innovative development, activity and activity of personnel, to maintenance of favourable climate, in organization, are taken into account. Improved conceptual device innovation culture as a social-economic category, its principal objectives and functions.

Key words: innovation culture, innovation potential, innovation, culture of company, management profit.

УДК 339.166.5

**Бабій П.С.,
к.е.н., викладач кафедри економіки підприємств і корпорацій,
Тернопільський національний економічний університет**

ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки відбувається зниження ролі матеріальних факторів виробництва та підвищення нематеріальних у процесі створення вартості суб'єкта господарювання, визначення його конкурентоздатності й частки на ринку. Сьогодні дослідження даної тематики є актуальним, бо виникає потреба в ідентифікації інтелектуальних активів суб'єкта господарювання (ІАСГ) із врахуванням ринкових (іміджу компанії, зв'язку із клієнтами та партнерами) і виділенням організаційних активів (бізнес-процесів) для адаптації інструментів з оцінки та формування підходу до управління вартістю ІА на українських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цим питанням присвячена значна кількість праць вітчизняних та зарубіжних дослідників: В. Петренка, А. Козирєва, П. Цибульова, В. Зінова, Л. Баруха, Р. Каплана, Д. Нортон, Т. Стюарта [7-14]. Із вказаних, низка науковців-економістів розглядають управління вартістю ІАСГ в контексті управління вартістю будь-якого активу підприємства. Для інтелектуальних активів доцільно удосконалити існуючі методи та інструменти управління вартістю.

Постановка завдання. Метою статті є формування системного підходу до управління вартістю ІАСГ за допомогою методів та інструментів, що враховують особливості економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в науковій літературі не існує єдиного трактування поняття інтелектуальних активів. Автором пропонується таке визначення, котре слід розуміти як низку раціонально-використовуваних інформаційних, інтелектуальних і розумових ресурсів, що взаємодіють у внутрішньому та зовнішньому середовищі суб'єкта господарювання для створення унікальних конкурентних переваг з метою отримання надприбутку. До цих активів належать ті, що вдалось виявити, описати та віднести на баланс підприємства. Враховуючи вищезазначене і [5], на рис.1. зобразимо схему формування вартості суб'єктів господарювання.

Проаналізувавши рис.1, виділимо два етапи класифікації інтелектуальних активів: внутрішні, що включають структурний та людський капітал (формуються та акумулюються у внутрішньому середовищі – технології, ноу-хау, організаційна культура, рівень кваліфікації, лояльність, інтелектуальний кадровий потенціал) та зовнішні, у які входить споживчий капітал (імідж, репутація торгової марки). Враховуючи специфіку вітчизняних суб'єктів господарювання, можна провести розподіл їх кадрового складу на такі групи: адміністративний апарат, виробничий персонал, працівники науково-дослідного сектору, допоміжні робітники.

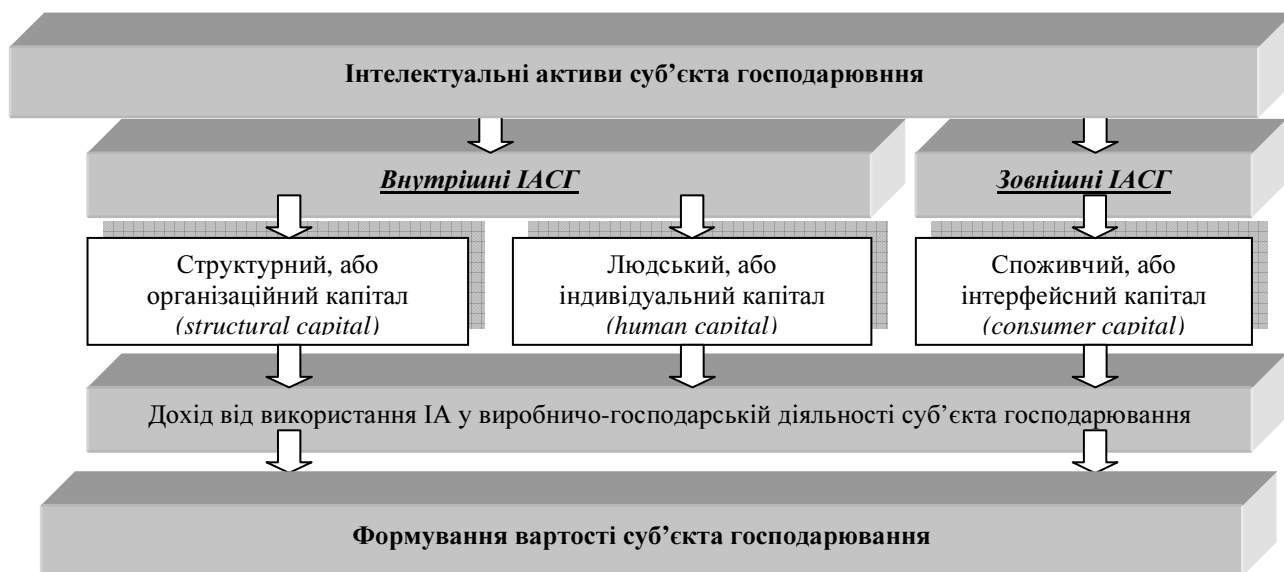

Рис. 1. Схема формування вартості суб'єкта господарювання на основі інтелектуальних активів*

*Джерело: власна розробка автора

Інтелектуальні активи, завдяки своїй нематеріальній формі, можуть брати участь паралельно у кількох виробничо-господарських процесах (мережевий ефект), при цьому на відміну від матеріальних активів, їх кількість не зменшується, а примножується (ефект навчання), вони не мають фізичного зносу та здатні до самовідновлення (ефект невичерпності). Цим ІА впливають на дохід суб'єкта господарювання зокрема, та на підвищення його вартості в цілому. Але ІА володіють низкою ризикоутворюючих факторів, що можуть знизити вартість окремих активів та компанії загалом. До них віднесемо ризики помилковості на стадії науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт [2; 3], для запобігання й зниження розміру збитків яких потрібний ефективний механізм управління інтелектуальними активами.

Під механізмом управління ІАСГ слід розуміти збалансовану систему ланок, де рух чи вплив на один ІА породжує рух решти ІА системи. Управління вартістю ІАСГ – це довгострокова стратегія, спрямована на максимізацію прибутку від використання ІА у виробничо-господарській діяльності, а також зниження чи запобігання внутрішніх та зовнішніх ризиків.

Зміна вартості суб'єкта господарювання спричинена оцінкою вартості як окремих, так і комплексу інтелектуальних активів. Саму концепцію управління вартістю компанії, чи вартістю її інтелектуальних активів можна зобразити таким чином (рис. 2).

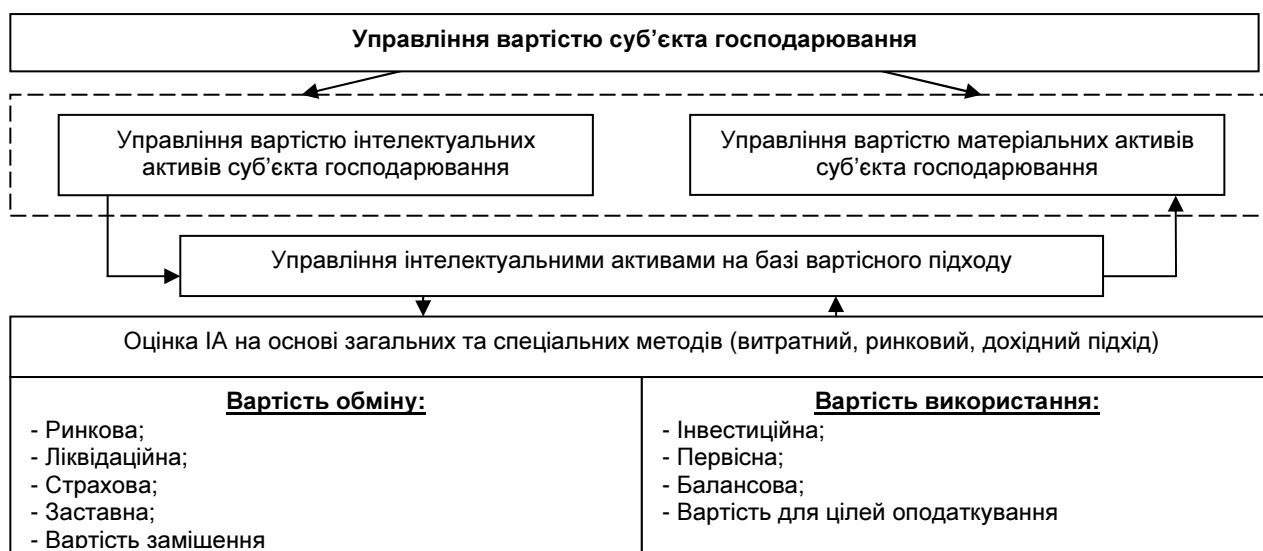

Рис. 2. Управління вартістю суб'єкта господарювання на основі оцінки його інтелектуальних активів

Джерело: власна розробка автора

Відповідно до системи управління інтелектуальними активами, що ґрунтується на вартісному підході, пропонується трьох етапна замкнута модель управління ІАСГ (рис. 3).

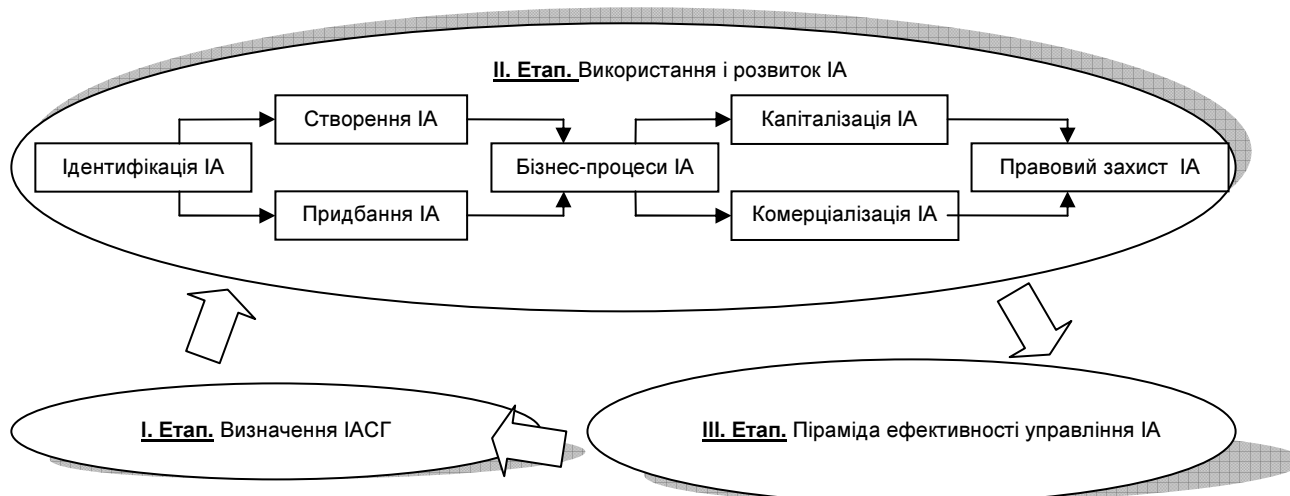

Рис. 3. Модель управління інтелектуальними активами суб'єкта господарювання

Джерело: власна розробка автора

На першому етапі визначаються основні інтелектуальні активи з врахуванням зовнішнього середовища та політики управління суб'єкта господарювання. Далі, на етапі використання і розвитку ІА, приймаються управлінські рішення, які представлені такими блоками:

- ідентифікація ІА – розпізнання інтелектуальних активів серед інших активів суб'єкта господарювання, їх доступність з метою подальшого розповсюдження, використання та розвитку [4, с. 23];
- створення, придбання ІА – включає отримання економічних вигод, шляхом керування зовнішніми джерелами знань суб'єкта господарювання, що трансформуються у його інтелектуальні активи (інтерфейсний капітал) та стимулюванням творчого потенціалу кадрів для генерації нових ідей;
- бізнес-процеси ІА – організація доступу, сприятливих умов для обміну і розподілу ІАСГ між фахівцями з метою подальшої їх "переробки системою" та отримання ефекту [6];
- капіталізація, комерціалізація ІА – використання інтелектуальних активів у власних виробничо-господарських операціях, або для передачі прав на них іншим особам через ринок інтелектуальної власності [5, с. 241-242];
- правовий захист ІА – забезпечення цільового та кваліфікованого використання інтелектуальних активів, а також законодавчо-правової бази для їх надійності й конфіденційності.

На завершенні моделі є третій етап, де визначається ефект кожного показника управління ІАСГ. Критерієм ефективності діяльності суб'єкта господарювання є функція сукупності оціночних показників, яка дозволяє комплексно та ієрархічно оцінити міру відповідності виробничо-господарського процесу. Ефективність представимо як суму окремих параметрів, тому цільову функцію зобразимо у вигляді такої залежності:

$$E = f(a_1) + f(a_2) + \dots + f(a_n), \quad (1)$$

де a_i – стан виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання у даний період часу;
 n – кількість оціночних показників ($i=1, 2, \dots, n$).

Подана модель зображає загальний підхід до управління ІАСГ. Для кожного блоку потрібно розробити систему показників, що дозволить ефективно здійснювати процес управління ІАСГ, який ґрунтується на оцінці їх вартості (вартісному підході). Існує декілька класичних підходів і методів до оцінки інтелектуальних активів [1; 5], вибір яких у практичній діяльності залежить від наявності необхідної інформації, потреб споживачів або власників, економічної ситуації. Вартісний підхід – це спосіб визначення вартості ІА в межах якого використовується один або комплекс методів оцінки. Він базується на оцінці потенційних вигод покупців та продавців ІАСГ від їх використання у виробничо-господарській діяльності.

Особливостями системи показників для управління вартістю інтелектуальних активів є те, що ведеться підбір показників з метою оцінки напрямів створення вартості ІА (зростання, модернізація, ефективність, стабільність). Це показники, які дозволяють відстежити зміну вартості самих ІА та зміну ринкової вартості суб'єкта господарювання за вказаними напрямками. На основі рис.1. охарактеризуємо систему показників внутрішніх (структурний, людський) та зовнішніх (споживчий) ІАСГ:

1) до структурного капіталу належить інтелектуальна власність та бізнес процеси, якому притаманні такі показники: кількість втілених винаходів; дохід від нової продукції; витрати на НДКР;

експертна оцінка конкурентів; кількість поданих заявок на реєстрацію патентів на винахід; капіталовкладення у розвиток виробництва;

2) людському капіталу належать такі показники: людські ресурси задіяні у НДКР; рівень кваліфікації та плінність кадрів; частка доходу, що припадає на адміністративний персонал;

3) споживчий капітал включає в себе наступні показники: базу клієнтів; репутацію фірми; дистрибуція;

Для прийняття управлінських рішень щодо ІАСГ доцільно використовувати опціон згідно якого потенційний покупець ІА отримує право, але не зобов'язання здійснити покупку (call option), а потенційний продавець ІА – здійснити продаж (put option) за узгодженою ціною та у визначений момент часу, або двосторонній договір (double option), який дасть змогу знизити вплив ризиків, що виникають на різних стадіях інноваційних процесів. Суб'єкт господарювання має можливість використовувати опціон у випадку несприятливого прогнозу попиту, тоді він може скористатися відстрочкою для виходу з інновацією на ринок, що дозволить досконало вивчити поточну кон'юнктуру ринку.

Інтелектуальні активи мають ознаки неконкурентності та невиключності, що крім позитивного впливу, надає їм і негативних властивостей. Зокрема, нечіткі права власності і є наслідком неконкурентності. Одним із способів захисту прав на інтелектуальні активи є патентування, що може розглядатися як "call option", тобто право на використання результатів інтелектуальної діяльності. При патентуванні суб'єкт господарювання не зобов'язаний використовувати інтелектуальний актив у господарському обігу, а отримує тільки право на його використання.

Як зазначалося вище, для оцінки вартості ІА у більшості випадків застосовуються декілька методів, котрі суттєво дозволяють підвищити економічну обґрунтованість отриманих результатів оцінки. Дані методи поділяються на загальні та спеціальні.

До загальних відносять дохідний та витратний підходи. Дохідний в свою чергу включає: метод капіталізації економічного ефекту – полягає у тому, що за допомогою ставки капіталізації відбувається трансформація економічного ефекту у величини вартості; метод дисконтування грошових потоків – полягає у тому, що вартість ІА визначається як загальна величина дисконтованих грошових потоків за період їх використання. До витратного відносять – метод вартості створення.

Спеціальні методи оцінки включають дохідні методи, до котрих належать: метод капіталізації додаткових прибутків – дозволяє на основі порівняння прибутковості суб'єкта господарювання, який використовує ІА, та прибутковості підприємств, котрі не використовують ІА, визначити економічний ефект; метод звільнення від роялті – полягає у розподіленні прибутків від реалізації ліцензованої продукції.

Проаналізувавши існуючі методи оцінки інтелектуальних активів, встановлено, що найбільш поширеними з них на сьогодні є дохідні, це в свою чергу пояснюється високою ефективністю використання інтелектуальних активів порівняно із іншими видами економічних ресурсів. Для підвищення рівня результатів оцінки важливим є удосконалення методів дисконтування та капіталізації економічного ефекту від використання ІА. Застосування методу капіталізації додаткових прибутків дозволяє визначити економічний ефект від використання ресурсів цього виду за допомогою показників перевищення прибутковості, а також розрахувати величину їх вартості із застосуванням коефіцієнта капіталізації.

Висновки з проведеного дослідження. Основним результатом даної статті є удосконалення механізму оцінки ІАСГ. Доведено, що даний механізм являє собою інформаційну систему, яка трансформує первісну інформацію в інформацію про вартість ІАСГ. При інформаційній оцінці значну увагу слід зосередити на взаємодії оцінювача та керівництва будь-якого суб'єкта господарювання, а також якості отриманої від інших суб'єктів інформації. Інформація про вартість ІАСГ являє собою комплекс принципів, напрямів та методів визначення вартості, яка в подальшому буде використовуватися оцінювачем у інтересах суб'єкта господарювання і приведе до узагальнення проміжних результатів оцінки.

Бібліографічний список

1. Бабій П.С. Підходи до оцінки інтелектуальної власності підприємства / П.С. Бабій // Економічний аналіз: Збірник наук. праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2008. – С. 132-134.

2. Бабій П.С. Ризики при оцінці вартості об'єктів інтелектуальної власності машинобудівного підприємства у процесі бюджетування. Управління ризиками. [Текст] / П.С. Бабій, В.І. Гринчуцький // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць: Вип. 254: В 6 т. – Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2009. – С. 1001-1008.

3. Бабій П.С. Оцінка ризиків у процесі інвестування в інтелектуальну власність підприємства / П.С. Бабій // Економічний аналіз: Збірник наук. праць Вип. 4. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2009. – С. 155-157.

4. Бабій П.С. Оподаткування інтелектуальної власності суб'єктів господарювання [Текст] / П.С. Бабій, К.С. Гуцайлюк // Наукові дослідження: шлях від теоретичного пошуку до практичної реалізації: Збірник Сьомої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. – Тернопіль: Тайп. – 2011. – С. 23-25.

5. Бабій П.С. Інноваційні принципи оцінювання об'єктів інтелектуальної власності при приватизації суб'єктів господарювання [Текст] / П.С. Бабій // Економічний аналіз: Збірник наук. праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2012. – С. 241-244.
6. Бабій П.С. Стратегічне управління бізнес-процесами для створення та розвитку інтелектуальних суб'єктів господарювання [Текст] / П.С. Бабій // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: Збірник тез доповідей XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Тернопіль: Вектор. – 2012. – С. 55-58.
7. Барух Л. Нематериальные активы: управление, измерение, отчетность / Лев Барух. – М. : Квинта-Консалтинг, 2004. – 240 с.
8. Зінов В. Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок / В.Зінов // Інтелектуальна власність. – 2000. – № 3. – С. 35-42.
9. Козырев А.Н. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www/cfin.ru/fianalysis/value/intangibles_and_intel_1.shtml.-2002.
10. Kaplan R.S. The Balanced Scorecard – Measure then drive Performance / R.S. Kaplan, D.P. Norton // Harvard Business Review. – 1992. – V.70. – № 1. – P. 71-79.
11. Kaplan R.S. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action / R.S. Kaplan, D.P. Norton. – Boston (Ma., USA): Harvard Business School Press. – 1996.
12. Петренко В.П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах / В.П. Петренко. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 352 с.
13. Цыбулев П.Н. Оценка интеллектуальной собственности: учеб. пос. / П.Н. Цыбулев, В.А. Денисюк. – К. : УкрИНТЕИ, 2001. – 608 с.
14. Stewart T.A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organisations / T.A. Stewart. – London, 1997. – 261 p.

Анотація

Розглянуто інтелектуальні активи суб'єктів господарювання і побудовано модель управління ними, в якій вказуються ключові фактори, приймаються управлінські рішення та визначається ефект кожного показника управління. Сформовано системний підхід до управління вартістю інтелектуальних активів підприємств. Запропоновано авторське визначення інтелектуальних активів, проаналізовано етапи їх класифікації. Вивчено ризикоутворюючі фактори, що можуть знизити вартість окремих активів компанії. Встановлено, що необхідний механізм управління інтелектуальними активами, який дасть змогу максимізувати прибуток, а також запобігти ризику.

Ключові слова: інтелектуальні активи, управління вартістю, механізм управління.

Аннотации

Рассмотрены интеллектуальные активы субъектов хозяйствования и построена модель управления ними, в которой указываются ключевые факторы, принимаются управленческие решения и определяется эффект каждого показателя управления. Сформирован системный подход к управлению стоимостью интеллектуальных активов предприятий. Предложено авторское определение интеллектуальных активов, проанализированы этапы их классификации. Изучены рисковые факторы, которые могут снизить стоимость отдельных активов компании. Установлено, что необходим механизм управления интеллектуальными активами, который позволит максимизировать прибыль, а также предотвратить риски.

Ключевые слова: интеллектуальные активы, управление стоимостью, механизм управления.

Annotation

Are considered the intellectual assets of enterprises and constructed model their management in which indicates key factors are taken administrative decisions and determined the effect of each parameter management. Formed a systematic approach to managing the value of intellectual assets of enterprises. Proposed by the author's definition of intellectual assets, analyzed the stages of the classification. Studied risk factors that can reduce the cost of individual assets. Found that a mechanism intellectual asset management, which will maximize profits and prevent risks.

Key words: intellectual assets, cost management, management mechanism.